

Instytut Pamięci Narodowej - Kraków

<https://krakow.ipn.gov.pl/pl4/aktualnosci/94467,Malopolscy-bohaterowie-wojny-polsko-bolszewickiej-ofiary-zbrodni-katynskiej-Pplk.html>
30.05.2024, 22:10

Małopolscy bohaterowie wojny polsko-bolszewickiej, ofiary zbrodni katyńskiej. Ppłk Józef Seruga (1886-1940)

W 2020 r. przypada 100. rocznica wojny polsko-bolszewickiej oraz 80. rocznica zbrodni katyńskiej. Te daty naznaczyły losy tysięcy Polaków. W ciągu kolejnych 12 miesięcy przedstawimy historie 12 osób związanych z naszym regionem, które odznaczyły się podczas walk o niepodległość i granice RP, a 20 lat później zginęły z rąk oprawców z NKWD w Katyniu, Charkowie, Miednoje i innych miejscach kaźni.

W styczniu naszym bohaterem był [Mieczysław Smorawiński](#), w lutym [Edward Ralski](#), w marcu [Jan Zienkiewicz](#). W kwietniu przypominamy **Józefa Serugę**, współtwórcę archiwów państwowych i wojskowych II Rzeczypospolitej oraz prekursora wojskowej łączności radiowej.

Związany z ziemią bocheńską i suską, żołnierz wojny polsko-bolszewickiej i kampanii wrześniowej, historyk i archiwista. Odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi, Medalem Niepodległości oraz pośmiertnie Medalem „Za Udział w Wojnie Obronnej 1939”. Biografia Józefa Serugi stanowi przykład losów polskiego inteligenta II Rzeczypospolitej, czynnie zaangażowanego w sprawy ojczyzny.

Józef Seruga (1886-1940)

Historyk z Łapczycy

Urodził się 9 stycznia 1886 r. w Łapczycy w powiecie bocheńskim, w rodzinie chłopskiej. W latach 1899-1906 uczył się w gimnazjum w Bochni. Po maturze w 1906 r. podjął studia na Wydziale Inżynierii Szkoły Politechnicznej

we Lwowie. Nie ukończył ich. Wyjechał do USA, gdzie pracował jako robotnik. Po powrocie do kraju, w latach 1907-1912 Józef Seruga studiował historię na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego. Miał roczną przerwę (1910/1911), gdy odbywał szkolenie w Oficerskiej Szkole Telefoniczno-Telegraficznej w Korneuburgu. Następnie od jesieni 1912 aż do wybuchu wojny w 1914 r. studiował prawo na UJ.

W latach 1909-1914 był stypendystą Akademii Umiejętności z fundacji Ferdynanda Sawickiego. W ramach stypendium w Bibliotece Akademii opracowywał, pod kierunkiem prof. Stanisława Estreichera, źródła do prawa niemieckiego w Polsce. Pod koniec studiów historycznych, w lutym 1912 r. podjął jako aplikant pracę w Archiwum Aktów Dawnych Miasta Krakowa, którą kontynuował do sierpnia 1914 r. Nabył dzięki temu doświadczenia w pracy archiwisty. Brał m.in. udział w przygotowaniu „Katalogu Archiwum Aktów Dawnych Miasta Krakowa. t. 2: Rękopisy”.

Rozpoczął również pracę naukową; zajmował się historią książki i drukarstwa w epoce renesansu. 30 kwietnia 1914 r. złożył na UJ pracę doktorską pt. „Jan Haller kupiec krakowski i jego działalność wydawniczo-księgarska”, którą obronił, z powodu wojny z opóźnieniem, w grudniu 1917 r.

Wojenny archiwista i telegrafista

Józef Seruga już w gimnazjum włączył się w działalność niepodległościową zostając przewodniczącym kółka organizacji Przyszłość „Pet” w powiecie bocheńskim. Na studiach działał w Związku Młodzieży Polskiej „Zet” (1906-1909), w organizacji „Zarzewie” i w Drużynach Strzeleckich (1909-1914). Był inicjatorem postawienia w Łapczycy (21 czerwca 1913 r.) pomnika ku czci Józefa Chwałkowskiego, który jako ochotnik poległ w powstaniu styczniowym.

Józef Seruga (1886-1940)

Michalina i Józef Serugowie wraz z synami Leszkiem i Janem oraz z Różą Tarnowską w Suchej Beskidzkiej

1 sierpnia 1914 r. Seruga został zmobilizowany do armii austro-węgierskiej jako dowódca plutonu telegraficzno-telefonicznego. Od sierpnia 1916 r. był dowódcą plutonu telegraficzno-telefonicznego przy 46. Dywizji Piechoty austriackiej.

Dzięki wstawiennictwu Akademii Umiejętności w Krakowie, 1 listopada 1916 r., jako porucznik, objął stanowisko konserwatora zabytków archiwalnych i bibliotecznych utworzone przy Generalnym Gubernatorstwie Wojennym w Lublinie. Do jego zadań należało zabezpieczanie przed zniszczeniem archiwaliów i ksiązek. Uratowane archiwalia z terenów guberni lubelskiej, chełmskiej i siedleckiej stały się podstawą do utworzenia w Lublinie, w czerwcu 1918 r. tzw. archiwum miejscowego. Swoje doświadczenia z tamtego okresu Seruga opisał w artykule pt. „Niszczenie archiwaliów w b. okupacji austriackiej b. Królestwa Polskiego w czasie wojny światowej”, który ukazał się w 1922 r. na łamach miesięcznika „Drogi Polski”.

Po wycofaniu Austriaków z Lubelszczyzny Seruga wstąpił do polskiego wojska i 2 listopada 1918 r. został kierownikiem Sekcji Archiwalnej przy Wojskowej Komisji Likwidacyjnej w Lublinie, która przejmowała dokumentację po administracji austriackiej. Po zwolnieniu z czynnej służby wojskowej od 1 grudnia 1918 r. pełnił funkcję archiwisty objazdowego w Wydziale Archiwów Państwowych, z zadaniem zorganizowania Archiwum Państwowego w Lublinie.

Z wielką ofiarnością i uporem walczył o uratowanie archiwaliów oraz uzyskanie budynku dla instytucji. Odbывał liczne podróże służbowe do dawnych miast gubernialnych (Chełma, Kielc, Piotrkowa i Radomia), gdzie na bazie dawnych archiwów rosyjskich organizowano państwowe archiwa prowincjonalne. Pod koniec 1919 r. otrzymał przydział do służby czynnej, ale wówczas zwrócił się o przyjęcie do Centralnego Archiwum Wojskowego (CAW) w Warszawie, gdzie pracował przez pierwszą połowę 1920 r.

Podczas wojny polsko-bolszewickiej Seruga powrócił do czynnej służby wojskowej, obejmując dowództwo kompanii telegraficznej nr 2 w Zegrzu pod Warszawą. Należał do pionierów łączności radiowej w Wojsku Polskim. To właśnie służby radiowe złamały szyfry Armii Czerwonej, co miało przyczynić się do zwycięstwa m.in. w Bitwie Warszawskiej.

Zasługi Serugi doceniło środowisko historyków i wojskowej służby archiwalnej. Od września 1921 r. przez blisko dwa lata pełnił funkcję zastępcy dyrektora CAW. Dalsza jego kariera związana była ze służbą w łączności, od 1922 r. w stopniu majora. W marcu 1924 r. otrzymał przydział do Centralnego Zakładu Wojsk Łączności jako zastępca kierownika, a od sierpnia 1924 r. do 2. Pułku Łączności w Jarosławiu jako zastępca dowódcy. W lipcu 1925 r. awansowany został na podpułkownika. Od czerwca 1926 r. aż do przejścia we wrześniu 1929 r. na emeryturę był szefem łączności Dowództwa Okręgu Korpusu nr 5 w Krakowie.

Z Suchej do Kozielska

Józef Seruga jest autorem licznych artykułów poświęconych ocalałym archiwaliom, z jakimi zetknął się jako konserwator i archiwista. Był również historykiem wojskowości, a

szczególnie wojsk łączności. Po przejściu w stan spoczynku, w latach 1929-1931 pracował jako naczelnik Urzędu Telegraficznego w Krakowie. Ożenił się z Michaliną z Pajerskich i miał dwóch synów: Leszka i Jana.

W 1931 r. ze względu na stan zdrowia zrezygnował z pracy i wyjechał wraz z rodziną do Suchej (Sucha Beskidzka od 1965 r.), gdzie objął stanowisko kustosza zbiorów biblioteczno-muzealnych hr. Tarnowskich. Zajął się porządkowaniem biblioteki. Opracował również 145 dyplomów pergaminowych i w 1936 r. ogłosił ich katalog. Był autorem wielu artykułów i rozpraw powstałych w oparciu o bogate zbiory suskie. Założył w Suchej Towarzystwo Przyjaciół Związku Strzeleckiego i został jego przewodniczącym. W lecie 1939 r. zabezpieczył najcenniejsze zbiory wysyłając je z polecenia hr. Juliusza Tarnowskiego do Międzyrzecza Podlaskiego.

W sierpniu 1939 r. Seruga został zmobilizowany do 5. Baonu Telegraficznego. Ranny podczas bombardowania Lwowa, dostał się do niewoli sowieckiej we wrześniu 1939 r. Trafił do obozu specjalnego NKWD w Kozielsku. Zginął zamordowany w kwietniu 1940 r. w Katyniu.

Tekst Monika Komaniecka-Łyp